

Šiame numeryje:

Kristaus palaima pasauliui.
Kultūros vaidmuo išeivijoje: Tomo Venclovos kalba, pasakyta Kultūros darbuotojų konferencijoje.
Žiupsnelis atsiminimų apie Joną Jablonskį: pokalbis su profesoriaus mokiniu Stasiu Barzduku.
Bernardo Brazdžionio eilėraštis.
Dvi naujos knygos apie J. Jablonskį.
Jonas Jablonskis Voroneže: ten buvusio gimnazisto atsiminimai.
Literatūros ir muzikos vakaras Los Angeles mieste.
Aldonos Stempuzienės-Švedienės koncertas Chicagoje.
Ipolitui Nauragiui 80 metų.

Kertinė Parastė

Kristaus palaima pasauliui

Kai mes skaitome Senojo Testamento pranašystes apie labai laimingus ateinančius laikus, mums kyla dvejopas klausimai. Pirmas, kaip galėjo Senojo Testamento žmogus tikėti laimingomis pranašystėmis, nesulaukdamas jų išpildymo savo laikais. Ir antras, kaip toms pranašystėms galime tikėti mes, kurie gyvename jau tais išpranašautais laikais, po to, kai Dievo sūnus yra tapęs žmogumi? Ar mes matome tokių gerovės ženklų, kuriuos matė regėjime pranašas Izaijas? Jis vaizdavo, kad mes išvysime Viešpaties Dievo garbę ir jo grožį. Mūsų pavargusių rankos bus sustiprintos, ir atsivers aklių akys ir kurčiųjų ausys. Visur viešpataus džiaugsmas ir teisingumas, o skausmas ir vaitojimas bus pašalintas.

Iš tikrųjų jeigu mes sugebėtume savo laikus palyginti su žmogaus gyvenimo sąlygomis apie 600 metų prieš Kristų, mes turėtume nustebti, kokiame didelėje gerovėje mes gyvename.

Joks Rytų Karalius neturėjo tokių patogumų, kokius turi kiekvienas Chicago gyventojas. Jeigu sugebėtume įvertinti visą technikos išlaidų jėgų pagalbą, kurią mes naudojame, ir visus sveikatos išradimus, mes turėtume pripažinti, kad mūsų gyvenimas, išoriškai žiūrint, yra labai priartėjęs prie rojus. Pamąstykime tik, kokią paramą mūsų pavargusioms rankoms suteikia elektra ir atominė energija.

Gal kas sakys, kad tai ir Kristaus nuopelnas, jeigu mes visas šias gėrybes turime, tai yra mokslo nuopelnas. Ne visiškai taip. Pasidžiūrėkime į pasaulio žemėlapią ir pamatysime, kad visa ši gerovė liečia labiausiai krikščioniškus kraštus arba tokius, kurie sugebėjo iš krikščionių mokyti, pvz. Japonija. Taigi ne be Kristaus palaimos naudojame šią gerovę. Su šio klausimo svarstymu prieiname ir prie pirmojo, pradžioje mūsų iškeltos klausimo: kaip galėjo Senojo Testamento žmogus tikėti tuo gėriu,

kuris buvo jam išpranašautas, bet kurio jis dar neturėjo. Abu klausimai, tiek mūsų sugebėjimas matyti išpildžiusias pranašystes, tiek sugebėjimas tikėti būsimas, susiveda į tai, kiek žmogus yra pajėgus santykiuoti su Dievu. Senojo Testamento žmogus sugebėjo taip realiai santykiuoti su Dievu, kad net tolimą pranašystę apie būsimų kartų palaimą išgyveno kaip palaimą sau pačiam. Mes tuo tarpu, net būdami iš visų pusių apsupti nuostabių palaimų, nesugebame jos privesti iki Dievo. Mes sugebame pagerbti radijo, elektros, motoro, ar atominės energijos išradimus ir čia sustojame. Nepagalvojame, kad tų išradimų, ne tik pats egzistavimas, bet ir jų sveikata, ne tik fizinė, bet ypač dvasinė priklausė nuo Kūrėjo leidimo. Užtektų menkos ligos ar net paprasto pakrikimo bet kurio tyrinėtojo galvoje, kad mes šiuo išradimų neturėtume, ar kad jie būtų pavilinti šimtmečiais.

Verta yra apie tai pagalvoti. Mes paprastai domimės sensacijomis. Laukiame, kad mums kas nors ką idomaus pasakytų. Tai yra natūralu. Tačiau didžiausias idomumas glūdi tuose kasdieniuose dalykuose, kurie yra labai arti mūsų, bet kurių ryšių vienas su kitu mes nesugebame suprasti.

Nors daug mesijinės palaimos turime apie save, tačiau vienos palaimos mums visuomet stokoja. Ją pranašas Izaijas sumini pirmoje vietoje šiais žodžiais: „Išminties ir supratimo dvasia, su-manumo ir stiprybės dvasia, su-nojimo ir maldingumo dvasios“ t.y. tokia dvasia, kuri sprendžia ne vien apie tai, kas betarpiškai matoma ir girdima, bet ir apie tai, kaip tie dalykai jungiasi su Dievu.

Atraskime ir pasisavinkime tą palaimą, kuri yra aplink mus. Jos yra tiek daug apie kiekvieną iš mūsų, kad ji gali sunaikinti visą mūsų liūdesį, pesimizmą, nihilizmą ir nuobodulį.

V. Bgd.

KULTŪROS VAIDMUO IŠEIVIJOJE

Tomo Venclovos kalba Kultūros darbuotojų konferencijoje, lapkričio 22 d. Clevelande

Emigracija yra laisvo pasirinkimo reikalas. Mano manymu, negalima reikalauti, kad žmogus būtų likęs tėvynėje, jeigu aplinkybės ar net jeigu jo laisva valia reikalauja, kad jis pasitrauktų. Nesmerčiau nė vieno emigranto ir manyčiau, kad emigracija tautai turi ir gali atlikti didžiulį vaidmenį, įskaitant ir kultūrinį.

Kartais klausama, ar iš viso galima kultūra išeivijoje. Atsakymas labai paprastas. Įrodymas, kad ji galima yra tas, jog ji yra, ji egzistuoja. Kito įrodymo nereikia. Išeivijoje per pastaruosius trisdešimt metų lietuviai sukūrė labai plačią ir reikšmingą literatūrą, kai kuriais požiūriais reikšmingesnę už tą, kuri kuriama Lietuvoje. Beveik tą patį galima pasakyti ir apie dailę, ir apie muziką, ir apie teatrą, tik jau kiek mažiau, nes teatras reikalauja daug lėšų, kurių emigrantai ne visada gali sutelkti, o kurių sovietų valdžia vis dėlto duoda, tikėdama, kad teatras vykdys jos politiką, nors tai ne visada pasiseka, ne visada Lietuvos teatras vykdo sovietų politiką. Lietuviai išeiviai sukūrė čia ir mokslo kūrinių, apskritai, jie čia sukūrė tikrai labai daug. Lietuvoje tie dalykai yra žinomi (gal ne tiek daug, kiek reikėtų), yra populiarūs, netgi legendiniai. Vis dėlto žmogus, atsidūręs šioje, — o aš atsidūriau čia maždaug prieš ketverius metus, — būna tiesiog nustebintas to, kiek daug čia viską yra, kiek daug čia lietuviško kultūrinio potencialo, kiek daug čia padaryta ir kiek daug galima padaryti. Lietuvoje aš buvau tų tarpe, kurie emigracijos reikalais specialiai domėjosi, ir galėjau prie tų klausimų prieiti daug lengviau, negu dauguma kitų.

Kadangi priklausiau tam inteligentijos elitui, kuriam daugiau ar mažiau buvo prieinama ir tai, kas čia Vakaruose leidžiama ir rašoma. Todėl savo sąmonėje buvau susidaręs tam tikrą emigracijos modelį, jį maždaug apytikriai įsivaizdavau. Bet, kaip jau ne kartą įvairiose auditorijose esu sakęs, kai čia atvažiuavau, paaiškėjo, kad aš žinojau maždaug tik ketvirtadalį to, kas čia iš tikrųjų vyksta. Jūs pasirodėte keturis kartus geresni, negu aš maniau. O aš turėjau apie jus visai neblogą nuomonę. Čia išleista šimtai knygų, šimtai romanų, nemažiau šimto eilėraščių rinkinių, kurie dažnai yra geresni, už tuos, kurie rašomi Lietuvoje. Ir nors emigracija natūraliai dezintegruojasi, nyksta ir, laikui bėgant, išnyks, jeigu neišliks naujų įėjų. Vis dėlto tos knygos tebeina, ir, kaip man atrodo, tas leidybos vyksmas yra beveik nesilpstantis. Taro kitko, — dėl naujų įėjų išliedimo, — visko gali būti. Gali susidaryti ir tokia situacija.

Pranas Domšaitis (1890-1965)

Sventąją gimimo naktį (aliejus)

Dabar čia yra maža ir siaura trečioji emigracijos saulėlė, tai patys naujausieji, kaip aš, kaip Ju-rašai, kaip Simas Kudirka ir dar keltas kitų. Tokių yra vienetai, gal apie 10 - 15 žmonių, aktyvesnių, daugiau žinomų. Bet gali susidaryti ir tokia padėtis, kad ten represijos sustiprės, o galimybė išvažiuoti pasiliks ta pati, kaip dabar arba net truputį padidės. Ir gali atsitikti, kad išeivijos veikla išliks naujo kraujo iš Lietuvos, kaip ir dabar jau vienas kitas lašas įsilieja, kaip ir man aš turėjau apie jus visai neblogą nuomonę. Čia išleista šimtai knygų, šimtai romanų, nemažiau šimto eilėraščių rinkinių, kurie dažnai yra geresni, už tuos, kurie rašomi Lietuvoje. Ir nors emigracija natūraliai dezintegruojasi, nyksta ir, laikui bėgant, išnyks, jeigu neišliks naujų įėjų. Vis dėlto tos knygos tebeina, ir, kaip man atrodo, tas leidybos vyksmas yra beveik nesilpstantis. Taro kitko, — dėl naujų įėjų išliedimo, — visko gali būti. Gali susidaryti ir tokia situacija.

Hitlerio režimo pačiame įkarštyje, tikra vokiečių kultūra buvo kuriama užsienyje: Los Angeles rašai, kaip Simas Kudirka ir dar keltas kitų. Tokių yra vienetai, gal apie 10 - 15 žmonių, aktyvesnių, daugiau žinomų. Bet gali susidaryti ir tokia padėtis, kad ten represijos sustiprės, o galimybė išvažiuoti pasiliks ta pati, kaip dabar arba net truputį padidės. Ir gali atsitikti, kad išeivijos veikla išliks naujo kraujo iš Lietuvos, kaip ir dabar jau vienas kitas lašas įsilieja, kaip ir man aš turėjau apie jus visai neblogą nuomonę. Čia išleista šimtai knygų, šimtai romanų, nemažiau šimto eilėraščių rinkinių, kurie dažnai yra geresni, už tuos, kurie rašomi Lietuvoje. Ir nors emigracija natūraliai dezintegruojasi, nyksta ir, laikui bėgant, išnyks, jeigu neišliks naujų įėjų. Vis dėlto tos knygos tebeina, ir, kaip man atrodo, tas leidybos vyksmas yra beveik nesilpstantis. Taro kitko, — dėl naujų įėjų išliedimo, — visko gali būti. Gali susidaryti ir tokia situacija.

laikraščiai lietuvių kalba. Žodžiu, egzistuoja tam tikra kultūra, kuri toli gražu ne visada atstovauja sovietų interesams, o labai dažnai lietuvių tautiniams interesams, labai žmogiškiems interesams. Egzistuoja Lietuvoje ir antroji lietuvių kultūros srovė, kuri mus pasiekia. Pagrindžio kultūra, kuriai atstovauja Lietuvos katalikų bažnyčios kronika, Aušra ir daugelis kitų pagrindžio žurnalo, — Alma Mater, Perspektivos. Mūsų pastogė, — kurie mus dabar gali pasiekti. Todėl jau galima kalbėti apie dvi skirtingas lietuvių kultūros sroves. Tai ne vien tik lietuviškas fenomenas, tai liečia ir ukrainiečius, ir lenkus, ir čekus, ir pagaliau net rusus, ir beveik visas pavergtasias Rytų Europos tautas. Ir rusus skirčiau prie pavergtųjų tautų. Jie pavergti ne kaip mažiau už mus pačius.

Reikia pasakyti, kad pagrindžio kultūra yra labai sunkioje padėtyje. Ją plėtoja ir stato žmonės, kurie rizikuoja savo laisve ir net gyvybe, ir kaip tik tenai yra mū-

sų tautos gyvybė ir garbė, jos egzistavimo centras. Bet pagrindis yra pagrindis. Jis negali išplėtoti visų kultūros sferų dėl pačių egzistencinių aplinkybių, ir kartais jame pasireiškia net tam tikro siaurumo, tam tikros netolerancijos.

Gerai žinau, kad ir Lietuvoje kai kurie žmonės yra susirūpinę dėl netolerancijos ir fanatizmo apraiškų, tokių balsų ir čia pasigirsta. Pagrindžio literatūra Lietuvoje turi savo sunkumų, savo problemų. Legaliai leistoji kultūra yra kitokia. Joje rasime ir savikritikos, ir ypatingo įmantrumo, sudėtingumo. Lietuvos kultūrininkai atidžiai seka, kas vyksta Vakaruose, yra gana neblogai informuoti. Bet oficialioji kultūra visada blaškosi tarp konformizmo ir nekonformizmo. Deja konformizmas labai dažnai laimi. Ir lietuvis kultūrininkas atsiduria labai tragiškoje situacijoje, kai nežino, ar jo darbas naudingas artimui ir tautai, ar tirosiškam režimui. Kai kurie ta dilemą problemą išsprendžia emigracijoje. Taip pasielgė Ju-rašas ir Vladas Zilius, taip pasielgiau ir aš. Bet tai palyginti tik retas sprendimas. Taigi ir ta leistoji oficialioji kultūra Lietuvoje turi savo didžiulius sunkumų, kitokių, bet iš esmės didesnių, negu pagrindinė kultūra. Ir tautos gyvybė bei garbė turbūt yra ne tenai, toje legaliai leistoj kultūroje, o pagrindinėje. Legaliai leistoj kultūroje galbūt yra toks sveikas tautos išlikimo instinktas, galbūt savotiška tautos išmintis, bet ne jos garbė ir gyvybė.

Ir pagaliau trečioji lietuvių literatūros srovė čia, emigracijoje. Į jos kūrybą jau ketvirtieji metai ir aš pats esu įsiliejęs. Kai jau rengiausi iš Lietuvos emigruoti, mane susitęs vienas Lietuvos akademikas, žinomas veikėjas, li-tuanistas pasakė: ar tu iš proto išėjai, tau ten teks gatves šluoti. Aš atsakiau, kad geriau ten gatves šluosiu, negu čia būsiu akademiku. Na, ir kaip keista bebūtų, Amerikoje šluoti gatvių kol kas man dar neteko. Jau ketveri metai dirbu universitetuose, ir geruose universitetuose, taip pat dirbu kultūrinį darbą, ir to man visiškai pakanka. Dirbu ir daugiau ir geriau, negu teko Lietuvoje dirbti, nes čia nereikia rinktis, ar meluoti, ar tylėti. Gali sakytį, ką galvoji, dirbti tautos ir tėvynės labui taip, kaip tą labai suprantai, neprisitaikdamas prie nieko, net ir prie kokių emigracijoje paplitusių pažiūrų, o laimydamiis sąvųjų, ir tai yra mano gyvenimo esmė ir tikslas. Ir čia, Amerikoje, per tuos ketverius metus man nieko tuo tarpu baisaus neteko patirti, išskyrus laimę ir malonumus. Manau, kad grynai kultūrinėje veikloje čia, emigracijoje, galiu padaryti žymiai daugiau, negu būdamas Lietuvoje.

Bet koks turėtų būti emigracijos pagrindinis uždavinys, ką mes turime ir galime daryti? Aš esu griežtai už principą, kad visa mūsų veikla turėtų būti orientuota į Lietuvą, kad neturėtume tik savo sulytę virti.

Neturėtume rašyti, kalbėti, statyti pjesių ar muzikų bei ko kito, piešti paveikslų tik sau patiems. Visa tai turėtų būti apskaičiuota tuo principu, kad tai pasiektų Lietuvą. Lietuvą turėtų pasiekti mūsų spaudos ištraukos,

(Nukelta į 2 psl.)

Žiupsnelis atsiminimų apie Joną Jablonskį

Pokalbis su profesoriaus mokinio Stasiu Barzduku

— Kur ir kada pirmą kartą susidūrėte su Jablonskio pavardės ir jo lietuvių kalbos mokslo ir kokių išpažintų jums visa tai padarė?

— Gimiau tuo metu, kai, Maiorionio žodžiais, pavaras išėjo „Karpatų kalnais“. Tai buvo 1906 m. Rusai pralaimėjo karą japonams, per Lietuvą buvo persitūstę revoliucijos banga, įvyko 1905 m. Didysis Vilniaus Seimas, Lietuvoje padėklė žiokomis tokomis laisvėmis. Atsimenu, namuose buvo kalbama apie juodašimčių, cicilikus, kurių taip pat neturėjo mano gimtinėje, ir kitus ano meto žmones, dramsčiūsių viešuosius reikalus. Lietuvoje buvo išsikrovta laisvė mokyti gimtosios kalbos. Jos pamokas 1913 m. jau radau Meskūčių pradinėje mokykloje. Dėstomoji kalba čia buvo rusų. Viešai mums prabilti mokykloje lietuviškai nebuvo leidžiama, pagrindinis mokymo šaltinis buvo rusiškas elementorius, rusiškas aritmetikos uždavinynas, bet taip pat galėjome jau mokyti iš lietuviško Ksaverio Vanagelio „Dovanelės“ elementorius. Mūsų mokyklą nutraukė Didysis karas 1915 m., kai Lietuvą okupavo Vokietija. Okupacijos pabaigoje Meskūčius gavome jau lietuvišką mokyklą su dėstomąja lietuvių kalba. Joje susidūriau su lietuvių kalbos gramatika. Tai buvo J. Damičionio parengtas vadovėlis mokslo pradžiai. Jame buvo pažymėta, kad jis parašytas remiantis Rygiškių Jono atitinkamais veikalais. Bet niekas tada mums nekalbėjo, kas tas Rygiškių Jonas ir kokie tie veikalai. Todėl, suprantama, kad pats Rygiškių Jono vardas jokių išpažintų nedarė.

1918 m. rudenį atsidūriau Marijampolės gimnazijoje. Ji dabar taip pat jau buvo lietuviška. Dėstomoji kalba buvo lietuvių. Lietuvių kalbą čia buvo skiriama daug pamokų, bene penkis per savaitę. Čia antrąją klasię įėjome tą pačią J. Damičionio lietuvių kalbos gramatiką. Taip pat gavome Petro Klimo lietuvių kalbos sintaksę, kurioje buvo nurodyta, kad ir ji parašyta remiantis Rygiškių Jono. Taigi su šiuo vardu susidūriau antrą kartą.

1922 m. pasirodė Rygiškių Jono gramatika, turėjusi mūsų kalbos istorijoje lemiamą reikšmę. Mat, nepriklausomos Lietuvos švietimo ministerija mokykloms ir kitoms įstaigoms įsakė laikytis josios rašybos. Iš savo mokytojų girdėdavome, kad turime rašyti taip, kaip rašo Rygiškių Jonas. Deja, mums ir dabar niekas plačiau neaiškino, kas yra tas Rygiškių Jonas ir kokius kalbos darbus jis dirbo. O 1922 m. praverė apie tai žinoti, nes būtu jau mokausi penktojoje klasiėje. Rygiškių Jono chrestomatijos „Vargų mokyklai“ Marijampolės gimnazijoje nevaikavome, turėjome P. Klimo „Skaitymus“. Apskritai anų dienų mūsų lietuvių kalbos mokslas gimnazijoje buvo palyginti varginas.

— Studijų metais universitete buvote ne tik Jablonskio studentas, bet ir jo darbo talkininkas. Kuo Profesorius studentus patraukė ir kuo bauginė?

— Joną Jablonskį pirmą kartą pamaciau 1925 m. rudenį. Universitete buvo imatrikuliacijos iškilnės. Salė buvo pilna „fukų“. Savė mus pavadėmis, ir kiekvieną sveikinio rektorius prof. dr. Petras Avizonis. Visur pilna pakilių nuotaikos, entuziazmo, jaunatviškos dvasios. Salės pakilime sėdėjo Universiteto senatas, korporacijų atstovai stovėjo su savo vėliavomis. Vargų mokyklai kėdė buvo ir Jonas Jablonskis. Iškilnės, matyt, jį gaudino. Jis nuolat ranka šluostėsi akis. Ru-

šų vyriausybės persekiojimas, iš vienos vietos nuolat tremtas į kitą, visai skriaustas, jis dabar sėdėjo garbės vietoje ir matė šimtus lietuviško jaunimo, suplakusio iš visų Lietuvos gimnazijų ir galinčio laisvai, nevaržomai siekti mokslo. Ar reikia sakyti, kiek buvo džiaugsmo jo širdžiai? Todėl dabar riedėjo jo džiaugsmo asaros. Juk tokiais momentais ir dar Jablonskio amžiuje toks natūralus buvo Jablonskio gaudulys, kurio buvo neįmanoma sutramdyti.

Mano studijų metais Jablonskis universitete jau nebedėstė. Viena, neleidė sveikata, antra, jis turėjo nesupratimų su Humanitarinių mokslų fakulteto vadovybe. Taigi galime kiek užsiminti ir apie Jablonskio griežtumą. Jis buvo griežtas mokytojas, universitete profesorius. Būdingi tokie apie jį pasakojimai. Dėstydamas gimnazijoje lotynų kalbą, jis esą mokinius sveikindavęs: „Salvete discipuli pigr!“ (sveiki, tiktiniai mokiniai), o mokiniai jam turėdavo atsakyti: „Salve magister severus!“ (Sveikas, žiaurusis mokytojas). Jo būdo griežtumą ir tiesumą rodo toks įvykis iš Rusijos revoliucijos laikų. Lietuviai mokiniai, veikiami revoliucinių nuotaikų, prieš Jablonskio pamoką atsisakė kalbėti malda. Tada jis atsisėdęs į klasę ir taręs: „Bepigu kiauči: nei burna prausti, nei plaukai šukuoti, nei tėvas motina mylėti, nei potėri kalbėti“.

Jablonskis universitete, be abejo, susidūrė su lietuvių kalbos šiuokliniu tiek studentuose, tiek pačioje profesūroje. Jam skaudus buvo jo darbas ir mokslo vaisių ignoravimas. Tad jis gynėsi, dabar iš perspektyvos žiūrint, skaudžiomis priemonėmis — protestavimu, pasitraukimu. Jis savo darbe laikėsi senosios išminties dėsnio: „Mokslo šakys karštos, bet vaisiai saldūs“. Kelias atvejais būvau išbarts ir aš, kai jam sekretoriau rašant „Pasakėčias“ ir „Linksnius ir prielinksnius“. Jablonskis diktavo lėtai ir aiškiai, sekretoriui reikėjo visa užrašyti sąsiuvinyje. Į kokias nors pašalines kalbas tiesiisdavo retai. Neiškęsdavo tik tada, kai labai skaudėdavo kokias nors valstybės, visuomenės ar kultūrinės negerovės. Dėmėsi išsinešioti knygomis, bet visų pirma jų kalba. Savo įpratimu, daugiausia jose ieškodavo „kalbos šiuoklių“. Jų rasdavo, dėl jų bardavosi, jas keldavo, aiktėn gausios savo recenzijos. Dėl kai kurių leidinių jį prašydavo taip pat pasisakyti ir švietimo ministerijai, į tokius prašymus Jablonskis stengdavosi atsiliepti. Ne jaučiam, kad Jablonskis būtų rodęs išskirtinio dėmesio literatūros veikalų atspalvams, jam svarbiausia buvo jų kalba, ir šiuo atžvilgiu skaudžiai plakdavo kiekvieną, kalbės taisyklųgumo dėsnams nusikaltantį.

Žinome Jablonskį taip pat buvus gyvą lietuvių visuomenės narį. Jis dirbo „Vilniaus žiniose“, redagavo „Lietuvos ūkininką“, steigė „Aušros“ draugiją geroms lietuviškomis knygoms leisti ir kt. O kai brėško Lietuvos nepriklausomybės aušra, Jablonskis stovėjo nariu ir Lietuvių Tautos Tarybą Rusijoje. Susilaukė bolševikų persekiojimo. Voronko lietuvių gimnazijos moksleiviai komunistai jo namuose padarė kratą, ieškodami „kaltinamosios“ jo veik-

— Šiandien jau kiekvienam yra idomu ne vien tik prof. J. Jablonskio raštai bei jo įtaka mūsų bendrinės kalbos susiformavimui, bet ir visas tas buitinis kontekstas, kuriame gyveno ir dirbo Profesorius. Sakysim, kaip jis planuodavo savo dienos laiką, ar buvo padėtinai tvarkingas, ar to nepaisė? ar domėjosi ir kuo kitu, ne vien tik kalba? ar mėgo grožinę literatūrą, poeziją, muziką, teatrą? ar šiose srityse labiausiai vertino? ar domėjosi politika? kokia ideologija jam buvo artimiausia?

Marijampolės gimnazija, kurioje mokėsi Jonas Jablonskis ir kuri nepriklausomybės metais buvo pavadinta Jono Jablonskio šoninio Rygiškių Jono vardu.

— Mano studijų metais (nuo 1925) Jablonskis universitete jau nebedėstė. Tačiau savo raštus jis rašė, t.y. jo diktuojami rašė kiti. Tokiu Jablonskio sekretorium laimė lėmė būti ir man. Rekomendavo mano lietuvių kalbos prof. Juozas Balčikonis. Jis mane pas Jablonskį ir nuvedė. Jablonskį radome jo darbo kambary, apšviestą šilumalaidiniu, su žydiška „jermulka“ ant galvos, sėdintį ratukuose, savo išvaizda labai primenantį žydų rabiną. Pirmiausia jam užkliuvo mano pavardė: girdi, koks tu bardukas, jei esi be bardos? Gal geriau būtų vadintis Bebarzdžiū. Jablonskis kalbėjo ramiai ir švelniai balsu, jo akių žvilgsnis, barža apžėlusiam veide rodė, jei esant gerą žmogų, tik jo laisvė varžė sunki paralyžiaus liga. Rankų nuo stalo pakelti beveik negalėjo. Skaitomą tekstą reikėdavo padėti jam prieš akis ant stalo.

Balčikonius išėjus, likome du vienu: jis stalo gale, aš — kairiajame jo šone. Prasidėjo darbas. Rašėme „Pasakėčias“, vėliau „Linksnius ir prielinksnius“. Jablonskis diktavo lėtai ir aiškiai, sekretoriui reikėjo visa užrašyti sąsiuvinyje. Į kokias nors pašalines kalbas tiesiisdavo retai. Neiškęsdavo tik tada, kai labai skaudėdavo kokias nors valstybės, visuomenės ar kultūrinės negerovės. Dėmėsi išsinešioti knygomis, bet visų pirma jų kalba. Savo įpratimu, daugiausia jose ieškodavo „kalbos šiuoklių“. Jų rasdavo, dėl jų bardavosi, jas keldavo, aiktėn gausios savo recenzijos. Dėl kai kurių leidinių jį prašydavo taip pat pasisakyti ir švietimo ministerijai, į tokius prašymus Jablonskis stengdavosi atsiliepti. Ne jaučiam, kad Jablonskis būtų rodęs išskirtinio dėmesio literatūros veikalų atspalvams, jam svarbiausia buvo jų kalba, ir šiuo atžvilgiu skaudžiai plakdavo kiekvieną, kalbės taisyklųgumo dėsnams nusikaltantį.

— Su tuo Jablonskio kalbos mokslo perdavimu nebuvo taip lengva. Antai, kai pasirodė Rygiškių Jono 1922 m. „Lietuvių kalbos gramatika“, Marijampolės gimnazija, pasivadinus savo auklėtinio Rygiškių Jono vardu, normaliai turėjo turėti didelę šventę. Tačiau tokios šventės nebuvo. Gimnazijoje jo šią gramatiką praeita negirdomis. Blogiau: be atskirų išimčių, plačiau nesidomėta ne pačia gramatika, Taigi turėjome lyg ir kuriozą: rėmėms „Rygiškių Jono“ kur ir kaip jis yra pasakęs. Palyginti su ta padėtimi, kurią turėjo Marijampolės gimnazijoje, lietuvių kalbos mokslo reikalai dabar jau aiškiai buvo pagerėję. Ir jie, aišku, kasmet gerėjo. Ak, kad tada būtume turėję nors ir „Dabartinės lietuvių kalbos žodyną“.

— Leiskite truputį „paspekuliuoti“. Kaip Jums atrodo, kas būtų nutikę su mūsų bendrine kalba, jeigu mes būtume neturėję Jablonskio? Ar nekalbėtume šandien visai žemaitiškai, ar dar kaip nors kitaip?

— „Paspekuliuoti“, žinoma, būtų galima. Juo labiau, kad žemaitiškai kalbėjo ir rašė nemaža mūsų net labai įžymių bei įtakingų asmenų. Bet vargu, ar tokia „spekuliacija“ šandien galėtų turėti realią reikšmę. Bendrinės lietuvių kalbos susidarymas turėjo savo kelius ir tradicijas. Pavyzdžiui, pirmoji lietuvių kalbos gramatika, parašyta Danielliaus Kleino lotyniškai ir išėjusi 1653 m. Karaliaučiuje, buvo paremta aukštaitiškų vakariečių tarmės. Šios gramatikos įtaka buvo labai didelė kitų gramatikų autoriams. Aukštaitiškų vakariečių tar-

Lietuvių kalbos kursai 1919 metų pavasarį Jono Jablonskio bute, Kaune.

— Su tokiu gerokai šluobiančiu pasirengimu 1925 m., baigęs gimnaziją, važiuavau studijuoti lietuvių kalbą ir Lietuvos universitetą Kaune. Padėtis ir čia buvo varginga. Kazimieras Būga buvo miręs, Jonas Jablonskis dėl ligos taip pat nedirbęs, spragas turėjo užkasti Juozas Balčikonis ir Sofija Čiurlionienė. Balčikonis savo bendrinės kalbos moksle vertėsi daugiausia studentų rašinių klaidų taisymu. Sakiniai su klaidomis būdavo rašomi lentoje ir visų nagrinėjami, ieškant normų, kuriomis turėjo remtis bendrinė kalba. Niekas išsamesnio bei konkretnesio negavome tada ir rankas. Turėjo pakakti to, ką girdėjome, pasikaiti metu. Buvome taip pat raginami skaityti daugiausia Jablonskio recenzijas, straipsnius ir kitokius pasakymus. Kokio sistemingo ir gilesnio gramatikos mokslo neįėjome. Laimė, kad Balčikonis buvo griežtu reikalavimų dėstytoju. Užskaitų lengvai nedažino. Varydavau šalin net už vieną paaiškinimą mokėtojų ar nesugebėjimą klaidą. Tuo būdu priverstas mums daugiau kalbėti domėtis ir kiekiausiai dirbti. Balčikonis egzaminų reikalavimai buvo taip pat griežti, tad tik labai retas juos išlaikydavo. Padėtį švelnino mažesnių reikalavimų Čiurlionienė.

Buvau tarp tų studentų, kurie buvo laikomi lietuvių kalbos mokslo besidomiu ir šio mokslo plonybės pažįstą. Vieni kitu klausimu būvau pasisakęs taip pat ir spaudoje. Todėl tariausi galis ir kitus jau „mokyti“. Tad 1928 m. rudenį prašiau mane skirti kur nors į mokyklą lietuvių kalbos dėstyti. Vietą atsidarė Tauragės mokytojų seminarijoje, ir čia dirbau visus 1928–29 mokslo metus.

Ejau pramintu keliu. Lietuvių kalbos kursai eiti pritaikyti vadovėlių beveik neturėjome. Taip pat nebuvo nė paprasčiausio lietuvių kalbos žodyno, kuriuo būtume galėję savo moksle remtis tiek mokytojai, tiek mokiniai. Daugiausia vis rėmėms „Rygiškių Jono“, kur ir kaip jis yra pasakęs. Palyginti su ta padėtimi, kurią turėjo Marijampolės gimnazijoje, lietuvių kalbos mokslo reikalai dabar jau aiškiai buvo pagerėję. Ir jie, aišku, kasmet gerėjo. Ak, kad tada būtume turėję nors ir „Dabartinės lietuvių kalbos žodyną“.

— Leiskite truputį „paspekuliuoti“. Kaip Jums atrodo, kas būtų nutikę su mūsų bendrine kalba, jeigu mes būtume neturėję Jablonskio? Ar nekalbėtume šandien visai žemaitiškai, ar dar kaip nors kitaip?

— „Paspekuliuoti“, žinoma, būtų galima. Juo labiau, kad žemaitiškai kalbėjo ir rašė nemaža mūsų net labai įžymių bei įtakingų asmenų. Bet vargu, ar tokia „spekuliacija“ šandien galėtų turėti realią reikšmę. Bendrinės lietuvių kalbos susidarymas turėjo savo kelius ir tradicijas. Pavyzdžiui, pirmoji lietuvių kalbos gramatika, parašyta Danielliaus Kleino lotyniškai ir išėjusi 1653 m. Karaliaučiuje, buvo paremta aukštaitiškų vakariečių tarmės. Šios gramatikos įtaka buvo labai didelė kitų gramatikų autoriams. Aukštaitiškų vakariečių tar-

— Leiskite truputį „paspekuliuoti“. Kaip Jums atrodo, kas būtų nutikę su mūsų bendrine kalba, jeigu mes būtume neturėję Jablonskio? Ar nekalbėtume šandien visai žemaitiškai, ar dar kaip nors kitaip?

— „Paspekuliuoti“, žinoma, būtų galima. Juo labiau, kad žemaitiškai kalbėjo ir rašė nemaža mūsų net labai įžymių bei įtakingų asmenų. Bet vargu, ar tokia „spekuliacija“ šandien galėtų turėti realią reikšmę. Bendrinės lietuvių kalbos susidarymas turėjo savo kelius ir tradicijas. Pavyzdžiui, pirmoji lietuvių kalbos gramatika, parašyta Danielliaus Kleino lotyniškai ir išėjusi 1653 m. Karaliaučiuje, buvo paremta aukštaitiškų vakariečių tarmės. Šios gramatikos įtaka buvo labai didelė kitų gramatikų autoriams. Aukštaitiškų vakariečių tar-

Kultūros vaidmuo išeivijoje

(Atkelta iš 1 pusl.)

siunčiant laiškus ar nuvežant keliaujant kaip turistui į Lietuvą. Tenai mūsų spauda daugeliui yra labai įdomi. Čia leidžiamos knygos, romanai, eilėraščiai yra labai aiškiai sekami ir priklausančių tai oficialiai kultūrai, ir pagrindinio kultūrai. Lietuva turi pasiekti bent garso to, kas mes čia darome. Sakysime, jei mes negalime ten nugabenti mūsų tapytojų paveikslų, bent kraštas turi girdėti, kad yra tokie kūriniai, kad yra tapytojai, kurie laisvai kurdam, pasiekia vietinių amerikiečių ar net pasaulinių standartų. Lietuva turi apie tai žinoti kiek galima daugiau, nes tai labai gerina ir stiprina tautos sąjautą. Tauta turi sužinoti ir apie išeivijos mokslinius darbus, ir nebūtina ji turi būti lietuvių kalba parašyti. Svetimomis kalbomis išleisti jie dažnai turi stipresnį poveikį ir į sąvokus, ir į svetimuosius. Kai garas pasiekia Lietuvą, kad koks lietuvis prasišūsi, tai labai stiprina tautos pasitikėjimą savimi ir sudaro geresnės aplinkybės tautos išlikimui.

Dabar kyla klausimas, kaip ilgai tauta okupacijos sąlygomis gali išlikti gyva? Mano patyrimas sako, kad dar mažiausiai keliasdešimt metų tauta liks maždaug tokioje būklėje, kaip dabar, nei įteigti ten ir niekas nepasikeičia. Pablogėti reikalai galėtų tik tada, jeigu ten būtų grįžtama prie stalinistinio tipo represijų. Bet tokia galimybė nėra jau tokia dielė. Ir aš esu beveik tikras, kad sovietinė imperija ilgai, kaip iki šio šimtmečio galo neišsilaikys. Tik, kad tautos išlikimas yra ilgam laikui užtikrintas ir kad galimybės atgauti laisvę nėra jau tokios mažos.

Emigracija turėtų kiek galima daugiau domėtis tom dviem kultūromis Lietuvoje: pagrindinė ir legaliai kuriamom kultūrom. Turėtų organizuoti tarp jų tam tikrą ryšį. Tai iš dalies ir daroma, nes išsiviję propaguoja Lietuvos pagrindį, verčia Kroniką ir kitas kalbas, ją platina, o taip pat ir kitus pagrindinio leidinio, stengiasi, kad pasaulis apie tai išgirstų. Tas darbas nėra gerų vai-

sių, tik jis turėtų būti dar labiau sustiprintas.

Emigracija taip pat turėtų daugiau domėtis, kas Lietuvos viešojoje spaudoje rodo, meninių ir mokslinių gyvenimų ir tai vertinti iš laisvo žmogaus pozicijų, nurodyti trūkumus, silpnumus, niekad jų nenutylėti, bet ir rėti omenyje, kad tai dažnai yra doras lietuviškas darbas, kuris grindžia kelią būsimajai laisvai, nepriklausomybei, kurios ateiti mi bent aš esu tvirtai įsitikinęs.

Lietuvių tauta yra užsikariavusi gerą vardą visoje Rytų Europoje. Kiek dabar seku Amerikos spauda, susidarau įspūdį, kad apie Lietuvą, jos reikalus dabar rašoma daug daugiau, daug kvalifikučiau ir rimčiau, negu prieš kokią 10 metų. Matiau ir kitokių, neprotingų, sakysčiau, net kvailių straipsnių. Bet jų ne dauguma. Šiuo metu Amerikos korespondentai, akredituoti Sovietų Sąjungoje, lietuvių disidentų dėka turi apie Lietuvą visai neblogą supratimą. Ir Lietuva pati yra tiek aktyvi su savo pagrindinio spauda, su savo susideginimais, tokiais sensacingais pabėgimais kaip S. Kudirkos arba V. Sakšio savo disidentų veikla, komitetai, kurių neturi kitos respublikos, kas yra tapusi ne mažiau garsi pasaulyje, kaip kurios kitos satelinės valstybės. Ir šią Lietuvos garą, jos gerą vardą turime palaikyti ir plesti visais būdais prieinamais būdais. Be galio svarbu, kad mūsų visa kultūrinė veikla būtų nukreipta į Lietuvos vardo garsinimą. Ribos tarp kultūrinės ir politinės veiklos labai neryškios, viena persilieja į kitą. Pogrindis yra ne tik politinis, bet ir kultūrinis reikšmės. Gal net daugiau kultūrinis, negu politinis. Yra kultūrinė rezistencija, kalbos rezistencija, religinė rezistencija. Ir jeigu mūsų emigrantų politinėje veikloje regime daug ydingų reikšinių, daug piktų rietenų, daug tuščiažodžiavimo, daug nesamonių, tai didžiausia dėmesį kaip tik turėtume kreipti į kultūrinę veiklą, niekada neužmiršdami, kad kultūra čia irgi yra politika.

(Tomo Venclovos čia spausdinamą kalbą iš garsinės juostos persėdė V. Mariūnas)

— Taip pat paremtas ir kitos dvi labai lietuvių kalbos moksliu svarbios gramatikos. Tai Augusto Schleicherio (Sleicherio) 1856 metų darbas, bendrinės kalbos susidarymu taip pat turėję didelę reikšmę. Nors abu parašyti vokiškai, bet mūsų rašto žmonių pažinti ir plačiai vartoti. Pavyzdžiui, Antanas Baranuskas, dėstydamas lietuvių kalbą „Kauno“ kunigų seminarijoje, Schleicherio gramatiką buvo išsiverstęs lietuvių kalbą ir jo naudojosi savo pamokose. Taigi Jablonskis ejo jau pramintais gramatikų keliais, tik jo žingsnis rodė tolimesnę pažangą. Jablonskiui buvo aišku, kad bendrinė kalba turi remtis tokia tarme, kuri yra išlaikiusi daugiausia kalbų būdingų lyčių. Tai jis įpildino savo 1901 m. „Lietuviškos kalbos gramatikos“ šiais žodžiais: „Mūsų tautos žmonės ne visur vienaip kalba: mūsų kalba nuo senovės suskaido į kelias tarmes, o tos tarmės — į daugybę tarmių. Kitąkart reikėjo kalboje buvo iškilus aiktėn rytiečių tarmė, vėliau daugiausia dirbdavo žemaitių rašytojai; Prūsų Lietuvos raštuose — bus jau su viršum šimtas metų — vartojama savotiška, Prūsų lietuvių tarmė; paskutinį laiką emė rašyti daugybė žmonių „suvalkiečiai“, beveik taip, kaip rašoma Prūsų lietuvių raštuose. — Rašomosios kalbos tiesas visuomet įigia kokia nors viena tarmė; kitos tarmės pridūda jai tikrai savo geriausius mažumus. — teip pasielgiant su kitomis tarmėmis ir rašant „viena“ tarmė, galima bus tikėtis, juog raštų tarmė bus suprantama skaitytojams ir įgis visas „rašomo-

sios kalbos“ tiesas. Taigi šios gramatikos kalba bus „paprastoji suvalkiečių tarmė“, tik bus ji, kur reikiant, ir kitomis tarmėmis sustiprinama ir suremiama“.

Sitoks buvo Jablonskio kelias į bendrinę lietuvių kalbą. Ne vienas pritarė, ne visiems atrodė toks kelias teisingas. Tačiau reikia skaityti su faktu, kad tokiu keliu buvo nuėta ir kio kelio atgal nėra. Todėl Jablonskio ne be pagrindo vadiname bendrinės lietuvių kalbos kūrėju, rašomosios bei šnekamosios mūsų kalbos tėvu. Kaip mums, daug lėmė tradicijos. Bet ne tik jos. Lemiamą vaidmenį suvaidino Jablonskis, kalbininkas profesionalas, pasižymėjęs taip pat labai gyvu kalbos jausmu ir turėjęs apatlavimo dovana. Galime būti patenkinti, kad jis buvo suvalkiecis, nes galime sieti pažino tą tarmę, kuri labiausiai tiko bendrinės kalbos pagrindui.

— Ar turėjo prof. J. Jablonskis ir savo kiti kalbinių nujų? Kas jo normose pasilieka nešama, kas bandyta pakeisti ir kuo jis su nuomone, reikėtų pakeisti?

— Jablonskis išėjo kalbątybos aukštusius mokslus Maskvos universitete, kur dirbo ypačiai gerai rusų kalbininkai — Koršas ir Fortunatovas. Ypač didelę reikšmę turėjo piamas, mokėjęs daugelį kalbų, tarp jų ir lietuvių. Šią sąvoką mokytoja Jablonskis prisiminėdavo su dideliu malonumu ir pagarba. Jo taip pat mokėsi, kaip reikia dirbti lietuvių kalbos kultūros darbe dirbti. Toks darbas ir buvo pats didysis Jablonskio niks. Jam pirmą vietą užleido visos kitos kultūros sritys. (Nukelta iš 3 pusl.)

Dvi naujos knygos apie Joną Jablonskį

ANTANAS KLIMAS

Lietuvių kalbotyra dar beveik neturi savo istorijos. Sunku būtų net nustatyti jos pradžią. Jeigu būtų pasirinkta aprašyti tik pačią lietuvių kalbą, tai turbūt reikėtų pradėti nuo Danieliaus Kleino, kuris 1653 metais išleido pirmąją lietuvių kalbos gramatiką. Iš viso labai mažai turime knygų apie atskirus lietuvių kalbininkus, tik apie du didžiulius Kazimierus, Jaučių ir Būgą, jau bent po knygelę surasime.

Žinoma, tuo gal ir nereikėtų sėdėti; daug svarbiau yra studijuoti kalbininkų darbus, nes pats kalbininko gyvenimas, net ir jo veikla, ne kalbotyros srityje nėra taip svarbus kaip jo išliekantys darbai. Todėl, kalbant apie Joną Jablonskį, matome irgi tokią padėtį: kai kurias Jablonskio knygas jau buvo išleistas kelias leidimus, jo raštai išleisti du kartus, nors ir ne to paties sąstato, o apie jo gyvenimą ligi šiol buvo rašyta tik įvairiuose laikraščiuose, žurnaluose bei enciklopedijose. Tačiau, neseniai Vilniuje buvo išleistas dvi knygos, skirtos Jablonskio gyvenimui, veiklai ir jo kalbininkų darbams. Žinoma, jas galima būtų pavadinti ir viena knyga, dviejose atskirose dalyse, arba išdėstytą vienu veikalu apie Jablonskį, susidedančią iš dviejų dalių, arba toms.

Abi šios knygos parašytos kalbininko Arnoldo Pirockino. Pirmoji dalis, arba pirmoji knyga, vadinasi „Prie bendrinės kalbos istorijos“, Vilnius, 1977. Antroji knyga, arba antroji dalis, vadinasi „Jonas Jablonskis — bendrinės kalbos puoselėtojas, 1904-1930“, Vilnius, 1978.

Knygų autorius, Arnoldas Pirockinas, yra gimęs 1931 metais netoli Jurbarko, 1955 baigė Vilniaus universitetą. Kurį laiką dėstė vidurinėse mokyklose. 1965 gavo kandidato laipsnį. Nuo 1963 dėsto Vilniaus universitete. Yra rašęs straipsnius jau ir anksčiau apie įvairius lietuvių kalbos sintaksės klausimus, taip pat ir apie Jablonskį. Savo pratarinėje autorius rašo: „Jau seniai iškilio reikalo turėti išsamią Jono Jablonskio biografiją ir platų, detalių jo darbų įvertinimą. Antai 1937 m. Pranas Skardžius buvo užsiminęs, kad ateityje turėtų kas parašyti monografiją apie Jablonskio vadinamą bendrinės kalbos raidą“ („Prie bendrinės kalbos istorijos“, p. 5).

Toliau savo pratarinėje autorius, apibūdina ir paties darbo metodą: „Nemaža svarstyta dėl šios studijos pobūdžio, kol apsisprendė eiti dokumentistinio kelio: kiekvieną teiginį paremti citatomis ir išnašomis. Jos skaitant įkyri, vargina, ardo dėstymo

Prof. Jonas Jablonskis 1929 m. vasarą Palangoje (paskutinis nuotrauka).

vieningumą ir sklaido dėmesį. Bet tai — pirmoji studija, ir ji turi padėti tvirtą faktų pagrindą tolimesniems darbams.“ (Op. cit., p. 6).

Ir iš tikrųjų abiejose dalyse šiu smulkių išnašų yra šimtai. Cituojami raštai, nurodomi laikai archyvuose, bibliotekose ir t. t. Reikia pasakyti, kad Arnoldas Pirockinas savo uždavinį atliko gerai: jis surado daug naujų dokumentų, ilgai knisosi po įvairius archyvus, išstudijavo visą ligi tol paskelbtą jablonskianą, apklausiėjo nemažą to laikotarpio veikėjų bei šiaip žmonių, dirbusių su Jablonskiu, buvusių jo studentais, ar jį bent pažinojusiu. Kaip jau minėjome anksčiau, visi Pirockino teiginiai yra smulkiai dokumentuojami — tiek pačiam knygos tekste, tiek labai gausiose išnašose. Pirockinas yra suradęs tokių Jablonskio darbų, kurie anksčiau nebuvo Jablonskiui priskiriami. Surado taip pat ir tokių, dėl kurių ir pats šis knygos autorius (Pirockinas) dar nesą tikras. Ypač tai liečia kai kuriuos trumpesnius vertimus, bet taip pat ir keliolika straipsnių.

Apskritai, abi knygos, arba abi šios (vieno) veikalo dalys parašytos, kiek galima spręsti iš jose pačiose nurodytų šaltinių, gana objektyviai, su aiškia meile Jablonskio darbams, taip pat ir pačiam Jablonskio asmenybei. Tik vienur kitur, kur galbūt Pirockinas, žinodamas ar nežinodamas, „mokėjo“ duoklę dabartiniams re-

žimui, jis kai ką šiek tiek parausdina, arba bent parusvina, ypač ten, kur jis keliais atvejais kalba apie Jablonskio religines bei visuomenines pažiūras.

Atidžiai skaitant šias knygas, prieš akis išsitiesia visas Jablonskio gyvenimas, vargai ir darbai. Jo tolydus įsitraukimas ir lietuvių kalbos vystymo, ugdymo, taisyklos, švarinimo, turtinimo darbus. Taip jau gal likimo buvo lemta, kad Jablonskis buvo gimęs tame Lietuvos kampelyje, kurio tarmė — vienaip ar kitaip, bet jau seniai prieš Jablonskio laikus — buvo tapusi besivystančios bendrinės lietuvių kalbos pagrindu. Visa savo kalbine veikla Jablonskis *nolens volens* tapo pagrindiniu bendrinės lietuvių kalbos normintoju, ugdytoju, taisytoju, patarėju; ir beveik visuose šios kalbos klostuose: rašyboje, gramatikoje, sintaksėje, leksikoje, kiek mažiau Jablonskis domėjosi pačia praktine kalbos netine, ištartinio puse, nes, matyt, tikėjosi, kad ta sritis pati savaime išsivystys...

Su morfologija (= formų mokslas: linksniaivimas, asmenavimas, laipsniavimas ir t. t.) Jablonskis, apskritai kalbant, per daug vargė neturėjo. Tai buvo gal dėl to, kadangi, apskritai, kiekvienos kalbos morfologinė sandara yra pati archaizanti, nepasiduodanti kitoms įtakoms. Taigi, šia Jablonskiui reikėjo tik pasirūpinti iš pagrindinės lietuvių kalbos tarmės esančių for-

mu. (Kaip pavyzdį galime nurodyti, kad net ir dabar kai kurios geidžiamosios nuosakos formos net ir bendrinėje kalboje nėra nusistovėjusios!)

Daugiausia Jablonskis vargo su rašyba, žodžių daryba, naujų kūrinių, ir ypač sintaksės. Mat, rašyba, kaip jau visiems aksiomatiškai žinoma, yra beveik grynai sutarimo bei susitarimo reikalas. Kai kurios kalbos, sakysime tokios kaip vokiečių, prancūzų, anglų, turėjo kelis šimtmetus laiko, kol pagaliau, po visokių „kryželių“, buvo parinktas vienas kelias, gal ir ne visuomet pats geriausias, bet vis vien vienintelis parinktas. O besiformuojanti bendrinė lietuvių kalba tokio ilgo išsivystymo laikotarpio neturėjo: Jablonskiui daugelį problemų reikėjo čia pat spręsti.

Žodžių daryboje net ir šiandien visiškai sutarimo nėra. Praktiškai žodžių darybos klausimais ginčai eina Lietuvoje ir kitur. Jablonskis ir čia laikėsi praktiško, pragmatiško vidurio kelio ir nesimėtė į kraštutinius. Todėl daug jo nukaltų naujadarų per kelis metus tapo visiškai integruotais kasdieninio vartojimo žodžiais. (Sakysime: *degtukas*, ir daug daug kitų).

Daugiausia vargo Jablonskis turėjo su sintaksės, ypač linksnių ir prielinksnių vartojimu. Kadangi kelios kaimyninės kalbos paskutinius kelis šimtmetus turėjo jau gerokai išvystytas sintaksės sistemas, tai besivystanti bendrinė lietuvių kalba — žinoma, per įvairias gyvasias tarmes — buvo smarkiai paveikta tai vo-

kiečių, tai rusų, tai lenkų, tai gudų kalbų sintaksinių modelių. Tuos visus iš svetimų kalbų atėjusius vartojimo būdus Jablonskis su didžiausia kantrybe taisė, nurodydamas lietuviškus, savus pavyzdžius, daugiausia paimtus iš liaudies kalbos, kartais ir iš vieno kito rašytojo.

Antroje dalyje, arba antroje knygoje, Pirockinas labai plačiai aprašo ir garsų Jablonskio ginčą su rašytojais dėl tų kalbininko „blusinėjimų“. Ginčas aprašytas taip pat gana objektyviai, tik, mano nuomone, Pirockinas, pats būdamas kalbininkas, gal kiek per daug atsistoja Jablonskio pusėje. Šis klausimas, žiūrint iš teorinės bendrinės kalbos sudarymo pusės, nėra jau toks paprastas, ir čia gal nereikėtų ir rašytojų taip jau lyg ir pasmerkti.

Idomus yra taip pat tas reiškinys, kad Pirockinas dažnokai cituoja išėjusius kalbininkus, ypač Praną Skardžių bei Petrą Joniką. Dar idomiau, kad jų darbai taip pat cituojami ne tik iš prieškarinių laikų, bet taip pat ir vėlyvesnųjų, paskelbti išėjusių spaudoje. Tokiu būdu — o tai vis vien yra dar labai retas dalykas dabartinėje Lietuvoje — kelis kartus yra cituojami išėjusių žurnalai, laikraščiai: *Aidai*, *Draugas* ir pan., nekalbant jau apie išėjusius išleistas knygas.

Idomu taip pat pridėti, kad abi knygos išleistos, palyginti, gana dideliu egzempliorių skaičiumi: 5000, nors kalbotyros knygos paprastai ten išeina daug mažesniais tiražais.

Jonas Jablonskis Voroneže Ten buvusio gimnazisto atsiminimai

BERN. ZUKAUSKAS

Pirmojo pasaulinio karo frontui atsitraus ir Lietuva, dauguma vokiečių užimtų sričių moksleivių susitelkė Vilniuje. Lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpiti centro komitetas, kurio pirmininku buvo Rusijos Dumas atstovas Martynas Yčas, pasirūpino, kad moksleiviai toliau neišsiskaidytų po plačiąją Rusiją. Jis iš Rusijos vyriausybės gavo leidimą įsteigti Vilniaus vyrų ir mergaičių gimnazijas su valstybine gimnazijų teisėmis.

Vyrų gimnazija tačiau įsikūrė Rusijoje, Voroneže, antrosios gimnazijos patalpose, o trys paralelės klasės prekybos mokyklos patalpose. Pamokos vyko popietinėmis valandomis. Lotynų ir lietuvių kalba mus mokė Jonas Jablonskis, nepasiduodanti kitoms įtakoms. Taigi, šia Jablonskiui reikėjo tik pasirūpinti iš pagrindinės lietuvių kalbos tarmės esančių for-

pasiremamas lazda, o kita ranka atsiremamas į sieną. Bet dažniausiai jam pagelbėdavo mokiniai.

Atėjusį į klasę mokiniai sveikindavo: „Salve magister severus“. (Sveikas, griežtasis mokytojas). Sėdėdamas katedros kėdėje, dešine ranka perbraukęs barzdą, suduodamas ir kairės rankos plaštaką, linksmai atsakydavo: „Salvete discipuli pigri“ (Sveiki, mokiniai tinginiai). Tai būdavo linksmas nuostirus abipusis pasisveikinimas. Kaip mokytojas, lo-vurių kalbos pamokose buvo ypač reiklus. Rūpinosi mokinių kalbine pažanga. Pamokų metu ne tik būdavo skaitomi lotynų autorių skaitiniai ir verčiami į rusų kalbą, bet ypač buvo kreipiamas dėmesys, verčiant iš rusų į lotynų kalbą. Atskiros popieriaus skiautės jis surašydavo vertimui paruoštus tekstus.

nimui pritarę.

— Jeigu šiandien prof. J. Jablonskis dar būtų gyvas, kaip manote, kokiomis mūsų kalbos problemomis jis labiausiai rūpintųsi?

— Nė kiek neabejoju, kad Jablonskis ir šiandien rūpintųsi lietuvių kalbos grynumu, taisyklų, aiškumu. Jis ir dabar rašytų straipsnius, barančius mus už apsilaidimą. Stebėtusi, kad, turėdami apščiui savo kalbos mokslui šaltinių, jais maža arba visai nesinaudojame. Tai būtų tas pats raginimas, kurį jis 1916 m. įrašė savo chresmatijoje „Vargo mokyklai“.

Maža garbė svetimoms kalboms kalbėti.

Didi gėda savosios gerai nemokėti.

Pasikalbėjimą užrašė
Ona Zilinskienė

Antanas Tamošaitis

Bernardas Brazdžionis

Žali vainikai... žvaigždės ir žvakės...
Sužibo miesto visuos languos.
Ir gaudė giesmės ir aidas plakės
Ausyse mūsų be atvangos.

Pro margą šviesą, pro gatvės minią
Ir pro mirgėjimą žvaigždžių
Aš tavo vargą regi, Tėvyne,
Aš tavo laisvės maldas girdžiu.

Ir aš maldauju Kalėdų Kristų,
Šaukiu, kad skausmo naktį gana!
Kalėdų rytas kad tau nušvystų,
Kad gimtų meilės šviesi diena!

Tekstai būdavo įvairūs ir padalinami taip, kad mokiniai negalėtų viens nuo kito nusirašyti.

Atsakinėjant žodžiu, pajutęs mokinio balse netikrumą, paklausdavo, argi taip tikrai, o šiam klaidingai pasitaisius, pastebėdavo: „Tai ką, spėlioji? Man spėjikai nepatinka“. Tokiam mokiniui rodė ypatingą dėmesį. Lotynų kalbos vertinimo pažymiais nebuvo dosnus. Bet įsitikinęs, kad mokiniai savarankiškai vertimą padarė, paskutiniojo rašto darbo pakinamas nuostirus abipusis pasisveikinimas. Kaip mokytojas, lo-vurių kalbos pamokose buvo ypač reiklus. Rūpinosi mokinių kalbine pažanga. Pamokų metu ne tik būdavo skaitomi lotynų autorių skaitiniai ir verčiami į rusų kalbą, bet ypač buvo kreipiamas dėmesys, verčiant iš rusų į lotynų kalbą. Atskiros popieriaus skiautės jis surašydavo vertimui paruoštus tekstus.

Kitoks jis būdavo lietuvių kalbos pamokose. Čia jis nebuvo „magister severus“, bet mielas, malonus ir nepašyškėdavo parašyti gerus pažymius. Pastebėjęs kalboms gabius mokinius, juos kvietė vertimų talkon. Tokie buvo: Stasys Dabušis, Petras Butėnas, Vincas Jesulaitis, Juozas Bukota ir kiti. Mokiniai Jablonskį ypač gerbė, 1917 m. vasarą keletas moksleivių buvo nuvažiavę į Krymą derliaus nuėmimo darbams. Iš ten jie atvežė saldažiu dnyū, kurių Voroneže turguje neteko pastebėti. Keletą jų padovanojo Jablonskiui. Saldažieji dnyiai jam labai patiko, ir gardžiudamas dėkojo už skanias lauktuves.

Revoliucijos metu vyresniųjų klasių mokiniai pareikalavo į mokytojų tarybos posėdžius įsileisti klasių komisarų su sprendžiamuoju balsu, svarstant klasių mokinių pažangumą. Gimnazijos vadovybė atsakė tokį reikalavimą patenkinti. Todel buvo paskelbtas vadinamas „itališkas“ streikas. Mokiniai rinkdavosi į klases, bet su mokytojais nebendravo: į klausimus neatsakinėjo ir nesidomėjo pamokų aiškinimu. Tokį išpuolį Jablonskis smerkė.

Atėjęs į klasę ir išsukęs kelis geruosius mokinius, visiems ir žurnalaž įrašė po kuolą. Bet praktinės reikšmės tai neturėjo.

Dėl ligos Jablonskiui sunku buvo judėti, dalyvauti viešose susirinkimuose. Bet lietuvių kairių centro komitetui pakvietus tris žymiausius lietuvių patriotus: Joną Jablonskį, Praną Mašiotą ir Kazį Grinį sudaryti Vyriausiąją lietuvių organą rūpintis Lietuvos reikalais, dr. K. Grinį negalint iš Kaukazo atvažiuoti, Jonas Jablonskis ir Pranas Mašiotas, talkinami kitų judesnių politikų, suorganizavo Vyriausiąją lietuvių tarybą Rusijoje. Minėton Tarybos buvo pakviesti visi politiniai partijų, siekiančių Lietuvos nepriklausomybės, atstovai. Tarybos būstinė buvo kun. Julijono Jasienskio bute. Jis buvo Tarybos sekretorius. Taryba kurį laiką veikė ir bolševikams užgrobus valdžią. Voronežo miesto valdžią kaip tik sudarė lietuvių kairiųjų koalicija: visuomenininkai — bolševikai, soc. dem. ir revoliuciniai liaudininkai. Minėta valdžia sumanė užgrobti Centro komiteto įstaigas ir lėšas. Tą savo sumanymą norėjo maskuoti „liaudies valia“. Todel organizacijų namuose šaukė mitingus. Bet opozicijai pasipriešinus, liaudies pritrimo išgauti nepavyko. Sušaukus tose pačiose patalpose antrą mitingą, ir į atvyko Vincas Kapsukas — Mickevičius, inž. V. Bielskis, Vl. Požėla bei vietiniai rev. liaudininkai. Rengėjai mitingą vadovavimą klasta norėjo pvesti Butkų Juzę. Bet opozicijai pasipriešinus, kilo maištas ir muštynės. Kapsukas įsakė opozicijos vadus areštuoti. Dėl maišties opozicijos vadai iš mitingo pasišalinę. Mitingo rengėjai į salę buvo atsivedę apie dešimt ginkluotų raudongvardiečių, kurie ant lango buvo pasistatę kulkošvaidį. Po to valdžios koalicija jau

(Nukelta į 4 pusl.)

Stasys Barzdukas apie Joną Jablonskį

(Atkelta iš 2 psl.)

kuriamis Jablonskis taip pat daug ar mažiau domėjosi. Lietuvių kalbos mokslo reikalui Jablonskis parašė kelis vadovėlius, išvertė keletą geros kalbos skaitinius į lietuvių kalbą, visą amžių kovojo su kalbos klaidomis, jo žodžiais tariant, „šukšlėmis“, savo straipsniuose, mokyklų reikalui parengė dviejų dalių chrestomatiją „Vargo mokyklai“ ir t. t. Su Jablonskiu buvo galima kalbėtis bet kurio klausimu, bet mažiausia jam buvo kalbėtis lietuvių kalbos reikalais. Jis čia skelbė ir grynai tai, kas jam rodėsi būtina; švėitai, gindina.

Antai 1926 m. „Praduose ir žyguose“ rašytojas Vincas Krėvė užrašė: „Jablonskis ir kitus kalbininkus, kad Jablonskininkai, būgininkai, dabušininkai ir kiti savo ne-

pagrįstomis kritikomis žlugdą lietuvišką knygą, stumią ją iš mokyklų ir tuo kenkia mokinių literatūriniam prostui. Pasak Krėvės, „Tie bjaurybės blusinkai esą baisiai galingi — jie išvarė iš mokyklos visokius mūsų literatūros skaitymus“. Jablonskis straipsniu „Blusinko“ atsakymas neblusinkui 1926 m. „Lietuvoje“ atsako Vincui Krėvei, paaiškindamas: „kalbininkai, naudodamiesi piliečių teisėmis, dažnai ir savo nuomonę reiškia mūsų laikraščiuose dėl mūsų raštų kalbos, kalbininkai kartais ir pabrėžia rašytojus ten, kur jie nusideda kalbininkų nuomone, mūsų žmonių kalbos taisyklėmis“.

Jablonskis buvo pats teisingas žmogus. Tad nepakentė bet kokio prasilenkimo su tiesa. 1928 m. baigė rašyti „Pasakėčias“, dėl ku-

rių spausdinimo Jablonskis sustarė su „Sakalo“ bendrovės vedėju Antanu Kniukšta. Kniukšta pasiūlė kaip biznierių: tuoj paskelbė laikraščiuose, kad „Pasakėčios“ esančios išleistos. Nuejęs pas Jablonskį radau jį pilną apmaudo: kaip esą galima šitaip meluoti? Jablonskis man patarė grįžtant užteiti į knygyną ir „Pasakėčias“, „nosipirkti“. Bet tuo tarpu užėjęs Kniukšta. Jablonskis pratrūkęs: tiek metų išgyvenęs, visokių žmonių sutikęs, bet tokio melagio, kaip jis, nematęs. Ir Jablonskis vis pyksta, vis barasi, o Kniukšta išsiraudo tik rankas trina. Bet „Pasakėčios“ netrukus buvo išspausdintos, pasirodė rinkoje, ir visai šį byla, žinoma, baigėsi geruoju. Jablonskis tik šypsodamasis prisiminėdavęs, kad sutartyje įrašęs, jog už kiekvieną praleistą jo pataisytą korektūros klaidą leisdamas turėjęs mokėti 75 litus. Bet kartu pa-

stebėdavęs: nė vienas jo raštų leidejas tokios baudos nesumokėjęs.

Jablonskis vieną „Pasakėčių“ egzempliorių ir man padovanojo su specialiu savo įrašu, kurį panorėjo duoti savo paties ranka. Jis mane čia pavadino savo antrininku, bet rašant reikėjo tiesiog kovoti dėl kiekvienos raidės. Vieną raidę parašius plunksnaitis išsprūdavo, vėl reikėdavo iš naujo jį tarp pirštų įdėti, viena raidė išsėdavo mažytė, kita kėlis kartus didesnė ir t. t. Bet tai buvo viena iš maloniausių dovanų, kurią savo gyvenime esu gavęs.

Dėl Jablonskio kalbos mokslo keitimų galėtų būti ir ilgesnė kalba. Darė jis klaidų, ir jas taisė arba pats, arba taiso gyvenimas. Pavyzdžiui, dabar Lietuvoje peržiūrima jo rašyba, ieškant kai kurių suvienodinimų. Jei Jablonskis būtų dar gyvas, turbūt ir pats tokiame tobuli-

Mūsų operos pažibai Ipolitui Nauragiui 80 metų

Solistas Ipolitas Nauragis Boriso Godunovo vaidmenyje.

Kai žvelgiamė iš 40 metų perspektyvos į trumpą nepriklausomos Lietuvos suvytėjimą, dvidešimties metų nepaprastą pažangą ūkio, švietimo, mokslo, meno baruose, patys stebimės mūsų tautos dvasinio potencialu. Atsikūrė Lietuva iš nieko, nieko nepaveldėjusi iš buvusių okupantų, priešingai — apiplėšta, nuvarginta, praėjusio pasaulinio karo sudeginta. Ir per anuos du dešimtmečius ji pasiekė nuostabių rezultatų. Išryškėjo, kiek talentų glūdi mūsų tautoje, talentų, kurie galėjo pilnai atsisikėti tik nepriklausomajam ir laisvųjų valstybė.

Vienas tokių stebuklų buvo mūsų opera, apie kurią pradėjo kalbėti ir visa Europa. Tik mes buvome per kuklūs, nepasirengę ir nemokėjom su savo dainos ar teatro menu plačiau supažindinti pasaulį. Prisimena Šaliapino komplimentas spaučios konferencijoj (Šaliapinas Kaune gastroliavo du kartus, dainavo „Faustas“ ir „Boris Godunovas“), kad jis Europoje užtikto tik dvi operas, kurias prie širdies norėtų priglausti, tai ano meto Sofijos ir Kauno.

Vienas tokių stebuklų, kuris daug prisidėjo, kad Lietuvos opera buvo tuo, kuo ji buvo, kuria žavėjosi didelis reikalavimus statęs Šaliapinas (Šaliapinas Kopenhagoj po vienos repetitijos atsisakė operoj dainuoti), buvo tada jaunas bosas Ipolitas Nauragis, šalia kito tokios pat skalės iškilas bosas Antano Kučingio. Jais mes didžiavomės, juos mylėjome. Prisimename tai todėl, kad š. m. gruodžio 2 d. Nauragis galėjo švęsti savo gražią 80 metų sukaktį. Gyvena jis ramiai Amerikos rytiniame pakraštyje, nemėgsta garsintis. Po šio karo čia atvykęs, duoną užsidirbo vargonininkaudamas.

Gimęs 1900 metais gruodžio 2 Krakėse, Kėdainių apskrityje. Ten ir užaugo. Tik Pirmojo pasaulinio karo metu su tėvais buvo evakuotas į Rusiją. Grįžęs tuoj po karo, ėmėsi organizuoti savi valdybę, vėliau stojo į Karo mokyklą, dalyvavo laisvės kovose. Jau būdamas karininku ir gyvendamas Kaune, pradėjo mokytis dainavimo. Pradžioje privačiai pas žinomą mokytoją Marinį, paskiau konservatorijoj. Dar nebais garsio konservatorijos, 1928 metais debiutavo „Aidos“ operoje, ir jo sukurtas Ramfis atkreipė Kauno visuomenės dėmesį, kad turime neeilinį dainos ir vaidybos talentą. Buvo pakviestas į Valstybės operą ir joje išbuvo iki pasitraukimo iš Lietuvos su pertrauka, kai dainavimo meno pasitobulinti buvo išvykęs į Italiją.

Per anuos keliolika metų Lietuvos operoje jis sukūrė apie 70 vaidmenų. Gastroliavo Latvijoje, Estijoje, Austrijoje, Italijoje, o su V. Jonuškaite, K. Petrausku ir J. Mažeika pusantr mėnesio dainavo garsiausioje Pietų Amerikos operoje, Colon teatre, Buenos Aires mieste. Tremtyje, Vokietijoje ir Anglijoje, koncertavo apie 300

kartų. Amerikoje ir Kanadoje pirmaisiais metais koncertavo keliose lietuvių kolonijose. Nutilo prieš savo norą, kai gyvenimo sąlygos neleido nei tobulintis, nei išlaikyti pasiektų dainavimo aukštumų.

Operos lankytojų Nauragis buvo labai mėgiamas. Jis turėjo ne tik gražaus tembro sodrų balsą, bet pasižymėjo ir savo vaidyba, sukurtais charakteriais. Prisiėmė jo ir jo puiki išorė, o karjeros viršūnė norėjusi laukti Boriso Godunovo vaidmenį. Žiūrovams šurpas ėjo per nugarą, kai jis suvaidindavo ano rusų caro despoto dvasines kančias, ypač mirties sceną. Net pašokdavo kas iš žiūrovų, kai Borisas miręs nusirisdavo laiptais žemyn. Ne po vieną sykį teko matyti, kaip tą patį vaidmenį Chicago scenoje vaidino du žymiausi pasaulyje bosai — B. Christov ir N. Ghiaurov, šių laikų garsenybės, bet kad jie būtų pralenkę mūsų Nauragį, koks jis buvo kadaise, negalima būtų tvirtinti.

Reikia pridurti, kad Godunovo partiją Nauragiui pirmą kartą Kaune teko dainuoti „nepasirengus“, atsitiktinai. Lygiai kaip ne kartą esame matę filmuose, kai dainininkas ar staiga suserga, ar susipyksta ir spektaklis turi iširti, iš publikos atsiranda žvaigždė, išėina į sceną, laimėdamas ir rengėjus, ir žiūrovų širdis. Kai Petras Oleka, dainavęs Borisą,

Voronežo Martyno Yčo vardo lietuvių gimnazijos pedagogų taryba Taryba 1916 metais. Jonas Jablonskis pirmoje eilėje trečias iš dešinės.

staiga susirgo, teatro direkcija norėjo spektaklį pakeisti kita opera, tada pasisiūlė pamėginti Nauragis. Partiją jis buvo išmokęs be teatro žinios, be repetitijų, be choro ir orkestro. Dirigentas M. Bukša net išsigando, tikėdamasis fiasko. Ir ką gi — geresnio parinkimo Borisui negalėjo būti.

Dar viena pastabėlė, kuri neturėtų nueiti užmarštin neužregistruota. 1941 metų pavasarį, pirmojo bolševikmečio metu, Kauno jėzuitų bažnyčia dar nebuvo atimta, kaip šiandien, ir buvo suruoštas tradicinis kasmetinis religinis muzikos koncertas. Atėjusieji į koncertą gavo spausdintas programas. Buvo surašyti muzikos kūriniai, bet kas juos gieda, suprantama, ne-

buvo galima įrašyti. „Sopranas“, „tenoras“, „bosas“, „choras“ — tai ir viskas. Neatmenu, kas buvo sopranas ir tenoras, bet kai užgiedoj bosas — bažnyčia pažino Nauragio galingą, taurų bosą. Vadinasi tas vyras pasirodė kaip tikras karininkas (buvo atsargos kapitonas) ir nepabijoję nustoti partijos malonės, būti išvytam iš teatro ir susilaukti didesnių baudų. Kas atsimena anuos baimes ir teroro metus, gali suprasti, kiek daug rizikavo tas vidurio Lietuvos lygumų sūnus, elegantiškas džentelmenas, kietas nugaraulio drąsus lietuvis. Susirinkusieji sutiko Nauragį išėjusį iš bažnyčios ir gatvė jam sukelė ovacijas.

Jei būtumėm dabar laisvoj Lie-

tuvo, Ipolitas Nauragis būtų suilaukęs didelio pagerbimo ir paminėjimo. Be abejo, būtų išleista nemažai jo įdainuotų plokštelių, būtų kitaip jam Lietuva padėkusi už jos vardo garsinimą, didelį įnašą mūsų dainos menui. Šiandien galime jį bent pasveikinti su gražiu jubiliejumi. Maloniai prisimename anuos neužmirštamus jo sukurtus Mefistofelius, Don Basilius, Borisus Godunovus, Ramfius ir kelias dešimtis kitų savaimingų, skirtingų charakterių. Apgailėstume, kad neturime jo išrašų plokštelių, ir tai didelis nuostolis, kad jo balsu gėrėtis neturime galimybės. Bet ačiū nors už tai, ką Tu, Ipolite, davėi anomis dienomis. Daug ir gražių metų!

Česlovas Grincevičius

Jonas Jablonskis Voroneže

(Atkelta iš 3 psl.)

ėmėsi teroro. Pirmiausia padarė kratą Tarybos sekretoriaus kun. J. Jasinskio ir kun. M. Krupavičiaus bute. Kratos metu jos vykdytojai ieškojo M. Krupavičiaus, kurio bute nebuvo. Paėmė kai kuriuos raštus ir Vyriausios tarybos paruoštus asmens liudijimo blankus, kratą baigė. Kitos dienos vakare atvykę areštavo kun. Jasinskį ir pripuolamai pas jį buvusius dail. Adomą Varną ir Liudą Dauką.

Tada J. Jablonskis dar ėjusiam „Lietuvių Balse“ patalpino straipsnį, aštriai smerkdamas vykdomą terorą. Dėl to straipsnio numeris buvo konfiskuotas ir laikraštis uždarytas.

Taurus mokinyš aušrininkas M. Mickevičius savo simpatiją pasiuntė įspėti, kad Revoliucinis tribunolas nuteisės mirtim M. Krupavičių, kad bus suimti ir kiti Vyr. tarybos nariai Tuomet dar nebuvo aišku, kaip giliai bus teroras vykdomas: ar tai tik gandinantis spėjimas, ar opozicijai vadai bus fiziniai sunaikinti, kas jau buvo vykdoma rusų visuomenėje.

Pasiruošęs vykti į Kozlovą įspėti M. Krupavičių apie jam gresiantį pavojų, sumaniau ta proga be kitų painformuoti ir Tarybos narius (adv. P. Leoną ir Stasį Šilingą) apie Voronežo įvykius. Todėl užėjau pas Jablonskį gauti jų adresų. Jis man pasakojė, kad praėjusią savaitę mokiniai Stepas Bendoris ir Grigelis jo bute darė kratą. Kratos metu mok. S. Bendoris jį kreipėsi lietuviškai. Jablonskis neįsivaizdavo, kad jo mokiniai galėtų vykdyti jo bute kratą. Todėl pareiškė, kad su žandarais prates aiškintis rusų kalbą ir pareikalavo kalbėti su juo rusiškai. Tai pasakojė man labai susijaudinęs. Davęs prašomus adresus, pareiškė, jog noris mane kelių nei palaiminti. Man atsilaukus priėję kėdės, Jablonskis dideliu kryžiumi mane peržegnojo ir pat bučiavo į galvą. Ta proga padovanavo sukonfiskuoto „Lietuvių Balso“ egzempliorių su jo straipsniu.

Lietuvon Jonas Jablonskis grįžo 1918 metų vasarą drauge su moksleiviais. Grįžimui būtiną karantiną atliko Vilniaus kalėjime, Antakalnio gatvėje.

Los Angeles viešnagės rašytojas Vytautas Volertas. Naujas jo romanas „Greitkelis“ šiuo metu yra leidžiamas Lietuvos knygų klubo Chicagoje. Knygai viršelį piešė dail. Ada Korsakaitė-Sutkuvienė. Leidinys netrukus turėtų pasirodyti. Nuotr. V. Maželis

Sydu. Poetas pridėjo dar vieną, humanistinį, kurio tema „pilietiška“, mūsų visuomenės negandos. Rašytoja Alė Rūta įgesingai nutelė auditoriją jautria klonėnė Lietuva remisencija. Tai „Vilnius pro liūdėsį“. Autorė įrodė, kad mūsų buities tragikoje nostalgia yra nepasotinama, nostalgija nyksta, bet dar stiprėja, trumpam Lietuva aplankius. Patriotikos atributai, kurie buvo jauti ir personalinį išgyvenimą, buvo gaivališkai ir savime gimto apmaudingos klonės padidovai.

Poetas Bernardas Brazdžionis paskaitė penkis eilėraščius, kurių pirmasis buvo satyrinis, poeto mūzos tema. Kiti eilėraščiai priklausė poeto itin numylėto „Vaidilos Valiūno“ ciklui. Poetas jau seniai kuria tą ypatingą personą, kuriam kada nors ateityje teks būti lietuviškojo Vainamoinenu lietuviškojo Kalevaloje — Vaidilos Valiūno pamoje.

Svečias rašytojas Vytautas Volertas dviejuose išėjimuose skaitė porą ištraukų iš savo netrukus pasirodysiančio romano „Greitkelis“. Šio romano ištraukose rašytojas pristatė romano veikėjo jaunystę ir brandžius jo metus. Laikotarpis sudarė lyg ir išbaigtą scenoje veikalo įspūdį. Duomenys rodo, kad naujas Vytauto Volerto jau penktasis romanas savo siužetu išsivystys ilgesniame laiko tarpe.

Auditorijos išgirstoji medžiaga leidžia manyti, kad „Greitkelio“ pasakojamasis stilius yra skirtingas nuo ankstyvesniųjų Vytauto Volerto veikalų. Galbūt autorius randa šį būdą naudingą panaudo-

ti bendrai sumanymo maselį. „Greitkelyje“ bus daugiau epinio elemento, pabrėžtas mėgavimasis gyvenimo, judesio ir aplinkos detalėmis. Šis metodas įgalina autorių neįtikėtinai giliai veikti skaitytoją dėsmei, nes jį gundo vizualinis smalsumas. Nuolat vis atsiskleidžia daugiau psichės detalių ir medžiaginio pasaulio smulkmenų. Galbūt čia yra padidinamojo stilo metodas. Autorius neapleidžia akimirksniu epizodo, įnoringai imdamasis už sekančiojo, bet iki maksimumo epizodą išnaudoja, tuo turindamas bendrąją veikalo struktūrą, pateikdamas netikėtą atsisikleidimą.

Literatūros vakaro dalis, renginys renginyje, buvo unikalaus instrumentalistų dueto pusvalandis. Tai puikus mini-kamerinis ansamblis — smuikas ir fortepijonas. Ir nostalgikoji kamerinės muzikos sąvybė — abiejų atlikėjų sakralinis lygiavietisiskumas. Tai smulkininkas Izidorius Vasyliūnas ir pianistas Vytenis Marijus Vasyliūnas.

Vasyliūnai pradėjo savo koncertą su visad saulėtos nuotaikos įvadu į Wolgango Amadeuso Mozarto Sonata Es — Dur, kuri parašyta prieš porą šimtų metų, bet neparado savo gundymo galios. Tai kamerinės muzikos alfa ir omega. Mozarto veikalą sekė Jurgio Gaižausko Sonata Nr. 2 A — Moll. Šis kompozitorius lietuvis gyvena dabar Vilniuje. Jis yra kompozitoriaus A. Račiūno mokinyš. Iš savo paties no J. Gaižauskas paveldėjo lietuviškas melodijų parafravimą. Šis savybės suskardėjo itin ryškiai adiekamos sonatos Andante Cantabile padalio. Santūriai braviuosiškai šios sonatos Marziale nesugriovė savotiškos nuotaikos, lyg veiklas tęgtu, jog jis parašytas labai apnuksia dieną.

Minorinį Jurgio Gaižausko veikalą poveikį laimingai nuveikė Vasyliūni mini — ansamblio atlikėjas Ermanno Wolf — Ferrari Sonata G. Moll daly. Šis italų kompozitorius praleidęs daug gyvenimą svetur, miręs Miunchene, garsus operinis mis bufonadomis, žavinčiomis melodijomis. Vasyliūnai atliko šio kompozitoriaus Sonatos G. Moll pirmojo opuso Sustenato, klasikinio pilno smičiaus prezentaciją. Jie baigė koncertą puikiu, pakiliu Allegro apassionato.

Praktiškoji mintis pakudėjo būtu naudinga atliekamųjų veikalų prigimtį paaiškinti publikai, progamoje ar gyvu žodžiu nuo scenos. Tai talkintų muzikinei kultūrai.

Jurgis Gaižauskas

Aldonos Stempuzienės-Švedienės koncertas Chicagoje

Programa

I. Aht Perfidol rečitavys ir arja. Opus 65 — L. van Beethoven.

II. Dainos iš ciklo Die Winterreise — F. Schubert: Der Lindenbaum, Erstarrung, Frühlingstraum, Die Krähe, Letzte Hoffnung, Der sturmische Morgen, Der Leiermann.

III. Bachianas Brasileiras — H. Villa — Lobos: Aria (Cantilena), Dansa (Martelo).

IV. Aš per naktį — žodž. B. Bui-vydaitės, muz. K. V. Banaičio. Rudens tylumoj — žodž. P. Buivyčio, muz. J. Gudžio. Ne margi sakalėliai — žodž. L. Giros, muz. J. Tallat — Kelpšos.

V. Lietuvių liaudies sutartinės — J. Juzeliūnas: Bilele, bičiuke, dobile; Pasisėčia lineliu; Prašė javiža; Linela, linogauda; Kūkai, Baltraun, čiuta... Ažu maraliu, čiuta; Oviža.

VI. Kūriniai fortepijonui: Sarahand pagal Haendelį — J. Švedas. Perpetuo pagal lietuvių liaudies dainą — J. Švedas.

VII. Pasakų sakalas — žodž. H. Nagio, muz. J. Švedo. Prisijaukinti sakala — žodž. H. Nagio, muz. J. Švedo.

* Mezzosopranas Aldona Stempuzienė-Švedienė jau seniai viešėjusi Chicagoje, o kompozito-

rius-akompaniatorius Jonas Švedas mums mažiau pažįstamas. Atsivertus Amerikos Lietuvių bibliotekos leidyklos gruodžio 14 ruošiamo koncerto programą, matyti, kad ir repertuaras naujas, retai girdimas lietuviškoje scenoje.

Pradžiai pasirinktas Beethoveno rečitavys ir arja buvo ne trumpas ir gana komplikutas. Klausytojai gal dar nebuvo pasirošę klausytis šios aria monumentalė, nors solistė jos nepaaukojo „sušilimui“, kaip dažnai pasitaiko. Iš karto užburė savo tirštu tembru ir lakia interpretacija. Būtų galima komentuoti tik dėl dikcijos ir dažno glissando naudojimo.

Žavingai atliktos Schuberto šedevro Die Winterreise dainos. Atskleistas platus emocijų spektras — nuo žaismingumo iki intensyvumo. Mažiau efektyvūs aukštesnio registro tylesni pasazai. Trūko ryškumo, jutosi duslumo, nors, dainuojant tame pačiame registre pilnu balsu, tokių problemų būta mažiau. Tai pastebėta ir tolimesnėje programoje.

A. Švedienės balso spalva puikiai tiko Villa-Lobos populiariam, bet mūsų retai atliekamam kūrinui. Mažų ritminių sutriki-

mų būta antroje dalyje, o portugalų kalbos žinovai skundėsi dėl netobulo akcento, bet dėl to neverta smulkintis.

Pirmos programos dalies bisui nuotaikingai atlikta Gounod arja Pasakykite jai.

Antą programos dalį sudarė lietuvių kompozitorių kūriniai. Išpūdingiausia — J. Juzeliūno šešios sutartinės stiliumi aranžuotos liaudies dainos. Solistė skoningai pamėgdžiojo liaudies dainavimo ypatumus, sumažindama aukštųjų gaidų vibrato, raiškiai panaudodama skardų tembrą žemesniame registre.

Sunkoka iš vieno pasiklausymo plačiau komentuoti apie atnalinčius J. Švedo kūrinus fortepijonui. Kompozitorius mėgsta aiškius kontrastus — dinamikos, tekstūros, harmonijų ir registrų. Būtų įdomu išgirsti visą koncertą J. Švedo kūrinii ir patirti pilnesnį jo kūrybos vaizdą.

Kalbant apie J. Švedą, reikia paminėti, kad jis gerai reiškėsi ir kaip akompaniatorius. Žinoma daug bendro turi faktas, kad vy-

Jubiliejinis penkioliktasis

Šeštadienį, gruodžio 6 dieną, Los Angeles Lietuvių fronto bičiulių skyrius, kuriam šią kadenciją vadovauja žurnalistas ir redaktorius Juozas Kojelis, surengė Šv. Kazimiero parapijos salėje jubiliejinį, penkioliktąjį, literatūros vakarą, į kurį atsilankė per 200 žmonių.

Šiame, jubiliejiname savo metu skaičiumi, renginyje dalyvavo kamerinės muzikos mini-ansamblis: smulkininkas Izidorius Vasyliūnas ir pianistas Vytenis Marijus Vasyliūnas. Buvo svečias nuo Atlanto rašytojas laureatas Vytautas Volertas su Ponia. Vietos rašytojai: poetas Pranas Visvydas, rašytoja Alė Rūta ir poetas Bernardas Brazdžionis. Svečias pristatė: muzikus kompozitorė Giedra Gudauskienė, rašytoja Volerą rašytojas Jurgis Gliuda.

Vakarą atidarė LFB vietos skyriaus pirmininkas Juozas Kojelis, patirėdamas, kad LFB sąjūdis laiko kultūrinę veiklą rezistencinės veiklos atrama, rezistencijos bazės stiprinimu. Vakarą užbaigė žodyje

LFB tarybos pirmininkas Algis Raulinaitis pasidžiaugė, kad plačioji visuomenė nuolatini priitariani teratūros vakarų tradicijai, ir reiškė vilties, kad taip liksių ir ateityje.

Kalbėdama apie svečias muzikus kompozitorius Giedra Gudauskienė akcentavo didelių Vasyliūnų nuopelnus instrumentinės muzikos propagavime. Jie išleido lietuviškos instrumentinės muzikos plokšteles, surėmė per 100 koncertų lietuviams ir kitataučiams. Vertingos rašytojų ir kitataučių recenzijos atesdavo šio muzikinio dvejetainio brandu. Vasyliūnų koncertų programoje visados būna įtraukti ir kompozitoriai lietuviai.

Sveči rašytoja kaip beletristą apibūdino rašytojas Jurgis Gliuda, nurodęs Vyt. Volerto įnašą į lietuvių literatūrą, jo naujoviškumą ir kūrybinį savitumą.

Poetas Pranas Visvydas paskaitė penkis eilėraščius: naivų, lyrinį ir sentimentalų. Eilėraščiai spalvingi, los atrama, rezistencijos bazės stiprinimu. Vakarą užbaigė žodyje

Solistė Aldona Stempuzienė-Švedienė dainuoja Jaunimo centre, Chicagoje, gruodžio 14 d. Akomponuoja Jonas Švedas. Koncertą rengė Amerikos Lietuvių bibliotekos leidykla (Lithuanian Library Press, Inc.)

Nuotr. Algimanto Kezio, S.J.